

6. Парсаданов Г. А. Прогнозирование национальной экономики: Учебник / Г. А. Парсаданов, В. В. Егоров. — М.: Высш. шк., 2002. — 304 с.

7. Податок на подану вартість та прогнозування його надходжень до бюджету: За ред. Азарова, Ярошенка та ін. — Ірпінь: Державна податкова академія України, 2004. — 450 с.

8. Астафьева Е., Рубен С. Среднесрочное прогнозирование налоговых поступлений с использованием структурных моделей / Е. Астафьева, С. Рубен // Проблемы теории и практики управления. — 2007. — № 3. — С. 16–31.

9. Кізима А. Я. Планування та прогнозування податкових надходжень: навч. посіб. / А. Я. Кізима. — Тернопіль: Воля, 2005. — 248 с.

10. Кізима А. Я. Ризики у податковому прогнозуванні та плануванні / А. Я. Кізима // Світ фінансів. — Випуск 2 (11). — Липень 2007. — С. 93 — 101.

11. Чічун Л. Прогнозування податкового навантаження / Л. Чічун // Аудитор України. — № 20 (126). — листопад 2007. — С. 31–36.

12. Бодюк А. В. Аналіз і прогнозування фіскальних платежів: Монографія. — К.: Кондор, 2007. — 258 с.

Стаття надійшла до редакції 15.05.09.

УДК 336.741.236.5

І. В. Краснова

канд. екон. наук, доц.,
доцент кафедри менеджменту
банківської діяльності,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДОВІРИ — ЯК ЗАПОРУКА СТАБІЛЬНОГО РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ

В статье рассматривается спектр аспектов влияющих на формирование организованных сбережений домашних хозяйств в условия отсутствия доверия к банковской системе и центральному банку. Анализируются причины оттока депозитов с банковской системы.

In the article the spectrum of aspects of the influencing on forming organized economies of housekeepings is examined in the terms of absence of trust to the banking system and central bank. Reasons of outflow of deposits are analysed from the banking system.

Ключові слова: заощадження, депозити, відтік внесків, довіра, домашні господарства.

Головний ризик який за сучасних умов загрожує стабільності вітчизняної банківської системи є ризик довіри з боку клієнтів, та в першу чергу населення. Домашні господарства як інституційний сектор економіки відіграють важливу роль в русі фінансових

потоків. У структурі ВВП частка доходів даного сектору є найбільшою порівняно з іншими секторами економіки. Якщо проаналізувати динаміку формування коштів на рахунках сектору нефінансових корпорацій та сектору домашніх господарств (рис. 1), то можна зробити висновок, що *головним рушієм зростання ресурсів банків, навіть не зважаючи на фінансову кризу, слід розглядати кошти сектору домашніх господарств*. Завданням, що постає перед вітчизняними банкірами, особливо в умовах фінансової кризи, є повернення тенденції приросту банківських вкладів, у першу чергу населення.

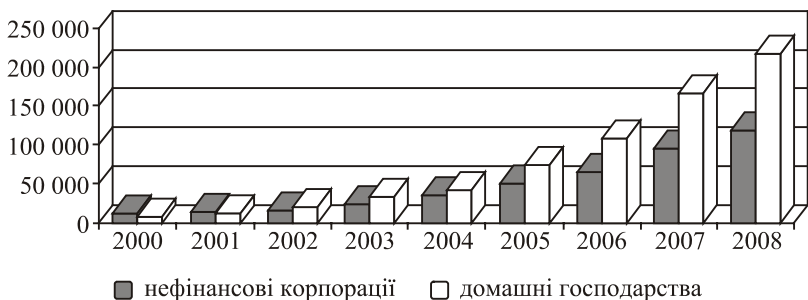


Рис. 1. Динаміка залишків коштів на рахунках нефінансових корпорацій і населення в банках України (залишки на кінець періоду), млн грн

Період економічного піднесення, що тривав в Україні протягом 2000–2006 років, сприяв стрімкому нарощенню ресурсного потенціалу банківської системи. За цей період кошти на рахунках домашніх господарств зросли у 16,1 разу проти 5,5 разу зростання коштів нефінансових корпорацій.

Динаміка цих процесів перебувала під впливом: зростання темпів приросту ВВП, зростання доходів населення, стабілізації валютного курсу та формування довіри до банків та банківської системи, природніх психологічних мотивів схильності населення до заощаджень. 2006 рік відзначився тривалим періодом політичної нестабільності, зміною урядів та зростанням цін на енергоресурси. Незважаючи на те, що уряд не визначив пріоритети макроекономічних реформ та не проводив узгодженої політики, економіка розвивалася високими темпами, які є досягненнями короткострокового характеру. Підґрунтя для стійкого економічного розвитку у довгостроковій перспективі так і не було закладено.

І як наслідок, протягом 2007 року спостерігаємо ситуацію уповільнення приросту залишків коштів на рахунках домашніх господарств та нарощення депозитної активності суб'єктів господарювання. Разом з тим, вклади домашніх господарств як і раніше домінують у структурі депозитів банків (рис. 2), зростання депозитів досягло 163,5 млрд грн. Пояснити цей факт схильністю заощаджень, вкрай важко враховуючи все ще низький рівень заробітної плати та пенсій населення, високий ступінь тінізації української економіки та недовіру населення до банківської системи. Крім того, у 2007 році спостерігався бум споживчого кредитування, обсяг наданих банками кредитів населенню за цей рік виріс майже в два рази і досяг 155 млрд грн. У 2008 році банківська система почала слабнути.

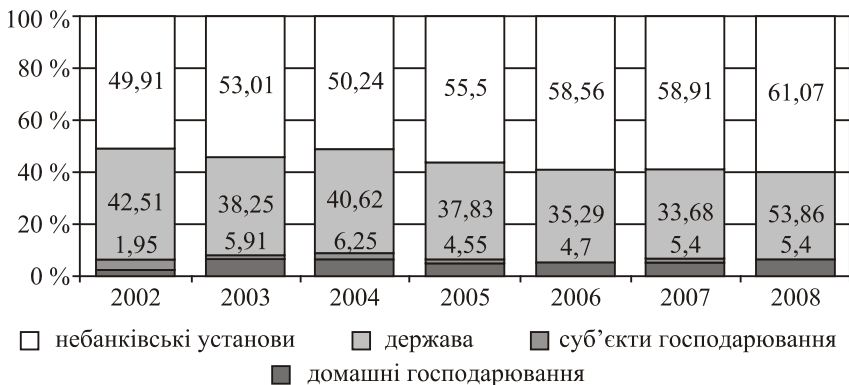


Рис. 2. Динаміка структура депозитів вітчизняних банків за категорією вкладників

Кошти на депозитних рахунках у комерційних банках, як і будь-який фінансовий актив, є дуже «чутливим» активом до новин політичного, економічного та фінансового характеру. Так, ревальвація гривні на початку травня 2008 року на 4 % (по долару США: з 5,05 до 4,852 грн/дол.) спричинила відтік коштів з рахунків усіх секторів економіки, у тому числі домашніх господарств, спровокувавши початок кризи ліквідності. Влітку чутки про проблеми одного з найбільших банків України Промінвест-банку спровокували нову потужну хвилю відтоку депозитів. Поглиблення цієї ситуації на фоні інших світових фінансових проблем, у свою чергу, вплинула на ланцюг втечі депозитів з вітчиз-

няних банків. До того ж, слід враховувати зв'язок між психологічними настроями в суспільстві та обсягами заощаджень населення. Коли населення налаштовано оптимістично, обсяг депозитних заощаджень швидко зростає, але під впливом негативних очікувань до змін зовнішнього середовища їх обсяг може зменшитися ще швидше. Посилення морального ризику у вигляді чуток та заяв про можливі негаразди в роботі окремих банків викликало значну хвилю відтоку коштів з банків. З 01.10. по 01.11.2008 р. населення зняло з рахунків майже 7 млрд грн. З 01.02.2009 р. по 01.03.2009 р. депозити фізичних осіб зменшилися вже на 11,45 млрд грн.

Враховуючи все ще високі девальваційні та інфляційні очікування, що спричиненні дефіцитом бюджету, майбутніми виборами, додаткову особисту ліквідність населення частково використовує для купівлі товарів особистого споживання. Дорожчання імпортованих товарів стимулює переорієнтацію споживчого попиту на продукцію внутрішнього виробництва. Проте значне зниження товарної пропозиції на внутрішньому ринку внаслідок суттєвого погіршення економічної активності та стиснення споживчого попиту через зниження доходів населення та зростання безробіття, визначали від'ємну динаміку роздрібного товарообороту та сприяли відтоку грошей з активного грошового обороту та фінансового ринку. В умовах зниження рівня реальних грошових доходів населення навряд чи використає кошти для купівлі товарів та послуг, скоріше скоротить поточні витрати та буде тримати гроші на руках, формуючи грошовий навіс. І річ не лише в тім, що помітно знизився рівень доходів. Зараз, за оцінками різних експертів за межами кредитно-ощадної системи, населення акумулювало близько 190 млрд грн готівки в національній та іноземній валютах. У кращі, докризові часи на руках у населення зберігалось у 2—2,5 разу менше.

Сьогоднішнє зростання неорганізованих заощаджень населення багато в чому зумовлене саме кризою довіри до фінансових структур. Населення не маючи сто, та навіть двісті відсоткової впевненості у банку не понесе свої кошти на депозити.

Це стає абсолютною очевидністю після того, як НБУ ввів мораторій на дострокове розірвання депозитних договорів і тим паче після появи проблем у деяких банках національного масштабу. Введення мораторію мало за мету стримання панічних настроїв серед населення та запобігання різкому, критичному відтоку кош-

тів з депозитних рахунків було необхідним кроком. Доцільність та ефективність введення мораторію на дострокове зняття депозитів викликала дискусії та суперечки в різних колах від банкірів до самих вкладників. Для прикладу, більшість країн ЄС як запобіжний захід обрала збільшення рівня або державної гарантії, або страховки по вкладах. Україна обрала загальні для Євросоюзу заходи по захисту банківської системи, збільшивши страховку по внесках до 150 тис. гривень. Але незважаючи на здійсненні заходи в Україні відтік внесків з банківської системи продовжився, у той час, як у ЄС ситуація дещо стабілізувалася.

У діях держави та НБУ населення не побачило захисника та гаранта їх інтересів щодо забезпечення безпеки і стабільності грошових внесків. Дефіцит довіри не стільки до банківської системи, скільки до головного банкіра країни став ключовим чинником, що вплинув на тенденцію відтоку внесків населення.

Отже, можна стверджувати, що відтік внесків у банківській системі був обумовлений психологічним чинником та мало залежав від прийнятого пакету стабілізаційних заходів. Слід пам'ятати, що населенням рухають емоції. Проте, зміни від емоційних коливань наступають швидко, що надає певного рівня оптимізму.

Так за даними НБУ відтік депозитів з банківської системи у березні 2009 року зберігся, проте уповільнився. Але однаково зберігається на досить високому рівні — у березні вітчизняна банківська система втратила 2 %, внесків (проти 5,6 % і 5,1 % у січні та лютому відповідно), або 6,5 млрд грн. Важко визначити причини уповільнення. Основна частина значних за обсягами вкладів була вилучена клієнтами ще до початку масового відтоку коштів. Частина населення не бажає тримати кошти вдома і поступово повертає їх до банківської системи, в першу чергу до державних банків. Проте в більшому степені причина уповільнення відтоку вкладів частіше за все суто штучна. Насамперед, через застосування банками обмежень на видачу депозитів населенню через різні схеми (наприклад, переведення суми внеску на картку і установлення щоденного ліміту зняття готівки з її коштів).

За результатами телефонного опитування, проведеного Інститутом Горшеніна у січні 2009 року вклади у банках сьогодні має лише кожен четвертий українець (24,3 %). Недовіряє банківській системі 80,3 %, респондентів і лише кожний десятий (9,6 %) українець вважає вклади у банках надійним місцем зберігання заощаджень. На кінець першого кварталу цього року сукупний

індекс депозитної активності (ІДА), котрий і демонструє готовність людей зберігати свої заощадження в банках, становив усього 49,9 пункту з 200 можливих [2].

Отже, ситуація з відтоком грошових внесків з банківської системи (особливо населенням) *пов'язана* як, в першу чергу, *з недостатнім рівнем довіри до банківської системи*, так і з негативними *інфляційними очікуваннями*, зі *зменшенням доходів* населення в наслідок погіршення ситуації в економіці та з *девальвацією гривні*.

За інформацією Міжнародного центру перспективних досліджень (МЦПД) у лютому 2009 року споживчі настрої населення покращались на фоні стабілізації на ринку праці. «У лютому 2009 року споживчі настрої припинили своє стрімке падіння, почате ще у вересні 2008 року: наприкінці зими 2009 року споживчі настрої небагато покращали, на що вказує зростання відповідного індексу на 0,5 пункту до значення 42,3 (табл 1). Така зміна настроїв українців може бути пов'язана з певною стабілізацією економічної ситуації, зокрема, стану валютного ринку і ринку праці», — указується в прес-релізі МЦПД. Проте слід враховувати й сезонну складову.

Таблиця 1

ДИНАМІКА ЗМІНИ СПОЖИВЧИХ НАСТРОЇВ В УКРАЇНІ*

Період	Індекс споживчих настроїв (ІСН)	Індекс поточно-го стану (ІПС)	Індекс економічних очікувань (ІЕО)	Індекс інфляційних очікувань (ІО)
02.09	42,3	38,8	44,7	186,4
01.09	41,8	40,4	42,8	186,2
12.08	53,9	56	52,6	183,7
10.08	69,3	72,6	67,2	186,5
08.08	96,0	98,5	94,3	185,9
06.08	90,2	88,7	91,3	188,0
04.08	88,0	91,8	85,5	183,8
02.08	97,9	101,2	95,7	190,1
12.07	100,2	101,9	99,0	182,7

* Дані: МЦПД [3].

На думку спеціалістів Центру, поліпшення споживчих настроїв у лютому відбулося за рахунок поліпшення економічних настроїв громадян, навіть незважаючи на подальше погіршення оцінок поточного положення.

Проте не зважаючи на ці, нехай і незначні і поки що нестійкі позитивні зрушення, індекс інфляційних очікувань, за даними МЦПД, у лютому 2009 року продовжував зростати з початку року. Інфляційні очікування все ще обумовлені нестійким положення національної валюти. До того ж саме девальвацію гривні експерти Центру вважають головною причиною відтоку депозитів з банківської системи. На сьогодні інфляційні очікування провокуються не системною банківською кризою, а в більшому ступені, бюджетом — точніше його дефіцитом.

Населення в нашій країні має вкрай обмежений вибір фінансових активів для мотивованих заощаджень і накопичення грошей та не розгалужену мережу фінансових інститутів, що працюють з населенням, до яких існує більш-менш стійка довіра. Фондовий ринок з його інструментами, що становлять альтернативу депозитами, майже закритий для пересічного населення. Україна за останні кілька років не встигла створити розвинуту індустрію управління активами. Рівень акумульованих коштів населення, що знаходяться під управлінням фондів та які можуть вкладатися під інструменти акцій, дуже низький. За розрахунками експертів, уся індустрія управління активами — це близько 3 доларів на душу населення. В Україні, практично, відсутня локальна індустрія, яка могла б бути зацікавлена у купівлі цінних паперів. Зростання індексу ПФТС до недавнього часу відбувалося за рахунок короткострокового інвестування західними інвесторами, які мали за мету швидке повернення коштів. На сьогодні ці гроші, як правило, вилучені з України.

Обсяг акумульованих грошових коштів населення іншими фінансовими корпораціями, в першу чергу страховими компаніями та недержавними пенсійними фондами незначний. До того ж даний сегмент фінансового ринку в нашій країні на сьогоднішній день виконує у більшості випадків компенсаційну, а не ощадно-інвестиційну функції, що обумовлено відсутністю стимулів, у першу чергу економічних, схильності населення та масове несприйняття добровільних пенсійних, страхових чи інших накопичувальних внесків до цих фондів. Розвиток цього сегменту можливий виключно за активною участю у ньому банків у тій чи іншій функції. За станом на 31 листопада 2008 року залишок коштів на рахунках інших фінансових корпорацій у комерційних банках становив 7437 млн грн, або

2,2 % від загального обсягу залучених депозитів. Певна категорія населення з метою отримання додаткових доходів довірила частину своїх грошових коштів кредитним спілкам, які останнім часом набули поширення на Україні. Залишок коштів на їх рахунках у комерційних банках становив 9813 млн грн, або всього 2,9 % від загального обсягу залучених депозитів. Залишаються такі форми нагромадження грошей, як депозити у банках та іноземна валюта.

Іноземна валюта може виступати як платіжний засіб або як засіб нагромадження. Якщо врахувати, що в умовах тінізації економіки значна частина розрахунків за товари переходить на готівковий валютний ринок, то не виключено, що в 2009 р. доларизація економіки посилиться.

Запобігти цьому можуть і мають комерційні банки шляхом стимулювання розвитку саме гривневих депозитів. Січневе дослідження проведене Інститутом Горшеніна показало, що незважаючи на знецінення національної валюти та загальний песимізм кожен четвертий українець до сих пор віддає перевагу збереженню заощаджень саме у гривні (27,3 %). Думки про саму надійну валюту для зберігання заощаджень розділилися. 30,7 % опитаних віддають перевагу євро, вкладам в американській валюті довіряють лише 14,1 % респондентів (рис. 3).

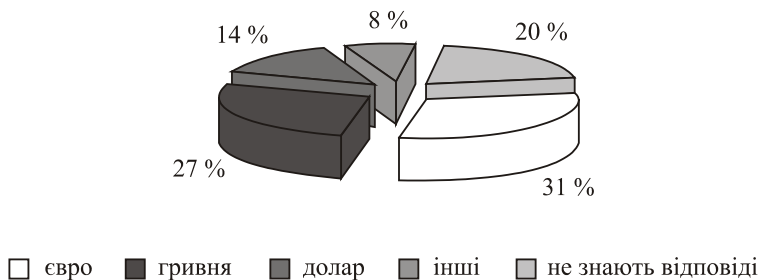


Рис. 3. Прихильність населення до валюти для зберігання коштів*

* За даними Інституту Горшеніна «Чи довіряють українці гривні та банківській системі» 28 січня 2009 року.

При цьому на депозитному ринку намітилася цікава тенденція — відтік депозитів у валюті вдвічі вищий відтоку з банківської системи гривневих внесків (еквівалент 4,5 млрд грн проти 2 млрд грн). У Нацбанку вважають, що відтік валюти із вкладних рахунків

(у першу чергу, приватних клієнтів), пов'язаний з необхідністю виплачувати валютні кредити, обслуговувати які за допомогою гривневих доходів стало надзвичайно не вигідно.

При цьому на депозитному ринку намітилася цікава тенденція — відтік депозитів у валюті вдвічі вищий відтоку з банківської системи гривневих внесків (еквівалент 4,5 млрд грн проти 2 млрд грн). У Нацбанку вважають, що відтік валюти із вкладних рахунків (у першу чергу, приватних клієнтів), пов'язаний з необхідністю виплачувати валютні кредити, обслуговувати які за допомогою гривневих доходів стало надзвичайно не вигідно. Однак скорочення рівня доларизації організованих заощаджень слід оцінювати позитивно, за умови їх переведення у гривневі накопичення у банківській системі. Цього не спостерігаємо. Популярність гривневих внесків обумовлювалася лише їх високою прибутковістю, в той час як вклади в іноземній валюті були багаторічним традиційним способом збереження коштів, навіть не зважаючи на їх збитковість в умовах ревальвації гривні (в більшому ступеню по євровалюті).

Очікування на позитивну зміну заощаджувальної активності населення у середньостроковій перспективі поки що слід розглядати стримано. Разом з тим оперативне реагування на зміну обстановки в сукупності з пакетом заходів, спрямованих не тільки на стабілізацію банківської системи країни, але й на підвищення відкритості, прозорості і довіри до банків та регулятора є запорукою успіху по виходу з кризи.

Покращити ситуацію можна тільки спільними діями держави та комерційних банків. На загальнодержавному рівні потрібно доводити до населення сутність заходів по стабілізації банківської системи, розвивати соціальну рекламу, сприяти стабілізації на валютному ринку. Звісно, надавати підтримку державним банкам. Крім того, держава має активно впливати на чинники, які створюють позитивний фон для розвитку саме довгострокових заощаджень. Серед них: прискорення пенсійної реформи і формування на її засадах у банківській системі пенсійних заощаджень.

Комерційним банкам, у свою чергу, потрібно розвивати залучення цільових внесків для іпотечного кредитування, дбати про розвиток системи безготівкових масових платежів через карткові рахунки, налагоджувати систему клієнтоорієнтованих відносин з поважним ставленням до кожного клієнта. Клієнта можна зацікавити не значною кількістю видів вкладів, а їх гнучкістю як ціною, так і доступністю.

В умовах світової фінансової кризи, яка ще перебуває у стадії рецесії, вітчизняній банківській системі не варто чекати притоку зарубіжних інвестицій потрібно зосередити увагу на внутрішньому ринку. Активніші кроки держави та банків для посилення довіри населення могли б допомогти ситуації. Населенню треба допомогти зрозуміти, що банкам можна довіряти.

Література

1. Статистичний бюлетень (електронне видання) http://www.bank.gov.ua/Statist/el_bull.htm
2. Результати всеукраїнського соціологічного дослідження Інституту Горшеніна в рамках річної програми «Проект країни» «Стабільність гривні та банківської системи» // Прес-реліз: Чи довіряють українці гривні та банківській системі? //
3. Відновлення оптимізму триває <http://www.icps.kiev.ua/>

Стаття надійшла до редакції 15.05.09.

УДК 330.22.12

С. В. Красножон

ст. викладач кафедри банківських інвестицій,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

НАПРЯМКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ІНВЕСТОРІВ

В статье проведен сравнительный анализ направлений инвестиционной деятельности индивидуальных инвесторов в соответствии с выбранной ими инвестиционной стратегией.

Comparative analyze of investment patterns of individual investors according to theirs investment strategy.

Ключові слова: інвестування, заощадження, фінансові інструменти, інвестиційний портфель, інвестиційна стратегія, спільне інвестування, стратегічний інвестор, венчурний інвестор.

Приватні особи є основними постачальниками грошових коштів, вони Сукупність грошових заощаджень населення називають інвестиційним потенціалом, частина якого реалізується саме на фінансовому ринку. Цілями приватного інвестування є: збільшення поточного доходу, заощадження для здійснення великих